

Wadaniyada

Ujeedoyinka cutubka

Marka ay dhammeeyaan barashada cutubkan kadib ardeydu waxay awoodi doonaan in ay:

- Sharaxaan macnaha dal-jacaylku waxaa uu yahay.
- Gartaan xidhiidhka ay leeyihiin dal-jacaylka iyo muwaadinimada.
- Tilmaamaan ficilada ama arrimaha waxyeleeya dareenka dal-jacaylka.

5.1 Wadaniyad

5.1.1 Macnaha wadaniyada

Jaantuska 5.1 halgamayasha horumarka

- Qeex fariinta jaantusku ka gudbinayo macnaha wadaniyada.
- Tusaalooyinka lagaga hadlo agagaarkiina sida odhaahyada, gabayada gaagaban ee bulshada, heeso iyo geeraarada wadaniyada waxaad ka taqaanaan u soo bandhig ardayda fasalkaaga.

Tusaale: Jacayl baa wadan lagu dhisaa aqaanbaa bulsho lagu tixgaliyaa farshaxanka bulshadu waay ku faan taa.

Wadaniyadu waa wadankaaga oo aad qalbiga ka jeclaato. Xubnaha qoysku ha lahadan midab iyo dabeecad kala duwan hadana waxay ku wada nool yihiin xubnaha qaysku Isfahan, isjacayl iyo dulqaadasho. Xubnaha qoysku waxay fahansan yihiin inay gurigan dhexdiisa ku leeyihiin xuquuq iyo waajibaad isku mid ah. Sidoo kale dhaqan, luuqadd iyo khibrada kala duwan ee quruumaha, qowmiyadaha iyo shucuubta wadankeena ayay si wada jir ah wadanka dhexdiisa xuquuq u leeyihiin inay si isku mida ugu nolaadaan ayuu dastuurku xaqiijinayaan. Sababtan awgeed jacaylka wadankeenu yeelanayo aad ayuu u sii badanayaa.

Dawladda deegaanada wadankeena ee laga aqoonsan yahay aduunka ayay quruuraha, Qowmiyadaha iyo shaucuubtu sidii hal qoys hoygii. si isku mida u isticmalaan. Sababtan awgeed ayay dhamaan muwadaniintu wadanka gudhiisa isjacayl, ay ku dheehantahy dhulqaadasho iyo is tixgalin ugu wada nool yihiin.

Layliska 1^{aad}

Su'aalaha soo socda kaga wada dooda fasal ka dhexdiisa.

1. Waa maxay marka aan leenahay qofku wadan kiisa ayuu jecel yahay?
2. Waa Maxay waxaan wadankeena u jecelnahay

Wadaniyada

5.1.2 Dabeecadaha tilmamaya wadaniyada

Jaantuska 5.2 mid kamida meelaha lagu barbarto wadaniyada

- Maxaad ka fahanteen jaantuska?

Aabo Cali iyo ciyaalka nawaaxiga xaafada.

Aabo Cali wuxuu ku nool yahay meel 6 kiilo meter u jirta magaalada jigjiga. Meesha uu ku nool yahay ciyaalkeguna maadama ay aad u jecel yihiin waxay ugu yeedhaan aabo Cali. 1928 T. I Aabo Cali wuxuu ka qaybgalay dagaalkii Itoobiya iyo talyaniga. Aabo cali dagaalkii uu lagalay ciidamadii tallyaniga wuxuu ku waayay mid kamida lugtiisa islamarkana wuxuu ka mid noqday halgamayasha wadanka.

Aabo Cali wuxuu awow u yahay caasha maadama caasha da'adeedu waa afar iyo toban sano jacayl gaar ah ayay uqabtaa deegaanka. Saaxiibada caasha waxaa lakala yidhaa xalimo, samsam, canab iyo muna.

Caasha iyo xaaxiibadeed waxay jecel yihiin inay agagaarkooda ku ciyaaraan badanaa markay iskuulka ka yimadaan waxay sameyaan su'aal iyo jawaabta soo socota.

Samsam: Aabo cali maxaadlugtan ku xanuunaysa ka noqday?

Aabo Cali: inantaydi samsam lugtaydu ima xanuunayso ee waxay iiga go'day xornimada wadanka ee aan lagalay ciidamadii talyaniga ee inasoo weeraray.

Samsam: Aabo cali aad ayaad wadanka ujeceshahay ayay ka dhigan tahay?

Aabocali: Miyuu jiraa wax wadanka ka wayn oo la jeclaado?

Canab: Aaba Cali anagu sideen u muujinaynaa jacaylka aan u qabno wadankayada?

Aabo Cali: Waad fiicantahay canabey. Su'aal wanaagsan ayaad iwaydiisay. Jacaylka wadanku wuxuu ka bilaabma qoyska iyo agagaarka. Waalidkaga oo aad tixgalisid jaarkaga oo aad dabeecad fiican tustid, inta awoodaada ah oo aad agagaarkaga nadiifsid, iskuulka oo aad mudnaanta kobaad siisid, qalabka shaqsi iyo ka guud oo aad si fiican u haysid ayaa ka mid ah tilmaamaha wadaniyada.

Muna: Aabo Cali mayna fiicnayn inaan sidaada oo kale ciidan noqdo?

Aabo Cali: Waa fikrad fiican lakiin muna dagaal oo kaliya wadanka uguma faa'iidaynaysid. Tusaaale, xaafadeena ciyaalka waxyelaynaya nabada bulshada oo aad waanisid, dabeecadaha xun ee bulshada wadankeena wax u dhimikara oo aad ka illalisid, kuna dayato dadka waawayn ee dalka ilaaliya.

Caasha: Aabo Cali maanta laga bilaabo waxaan axdi ku galay inaan waxqabad kasta oo wadanka lagu jeclanayo islamarkana lagu tixgalinayo aan sameeyo. Dhamaantayo hal cod iyo midnimo ayaan axdi galaynaa.

Aabo Cali: Ardaydii fiicnayde noqda waxkasta waa idinka ubaxii manta midhihii Bari ee wadanku.

Wadaniyada

Layliska 2^{aad}

Idinka oo ku salaynaya dooda kor ku xusan kajawaab su'aalaha soo socda:

1. Waa maxay wadaniyadu adiga oo ku salaynaya doodii caasha?
2. Sheeg fikrado dhecri ah oo tilmaan unoqon kara wadaniyada?
3. Siday xuduuda wadanka ciidamada iyo shacabku u illaalinayaan miyayna awoodu lahayn inay khayraadka wadanka daryeeli Karin si ay baahida u ilaaliyaan. Labadan fikradood saaxiibadaa fasalka kaga wada dooda.

Muwadinka jecel wadanku waa inuu waxqabad ku muujiyaa dhamaan jacaylka uu u qabo wadanka. Muwadin kasto waxaa laga sugayaa inuu ficil u badalo dabeecadaha soo socda ee tilmaamay wadaniyaa ama wadan jacaylka.

- Dalkeena Itoobiya ee aan lahyan wax lagu badalo islamarkana fahanto taariikhdiisa lagu faano inaad waxbadan ku darsato si ay aad ugu karto.
- Inaad qabato shaqo faa'iido u noqon karta bulshada.
- Inaad ka fogaato waxqabad yada waxyeelo gaadh-sii naya wadanka.

5.2 Arimaha wax u dhimaya wadaniyada

- Cid wax iyeeli karta majirto
- Anigu hadaan dhinto caws yuun bixin
- Haddii guriga aabahay laboobayo la boob.
- Lалуushka iyo tuugu ma jecla albaabka

Faarax laaqe

Aqoontayda ardayda walaalahay ee iskuulka waa mid xariifnimada lagu yaqaano. Iskuulkayagu saddex sano oo isku xigta ayuu kobaad u baxay imtixaanka

sideedaadka heer qaran iskualada agagaarka. Xariifnimada ardaydu kaliya iskuulka uu ma'aha ee dabeecadana waa lagu amanaa. Haddaba faarax waa arday wax ka barta iskuulkan. Faarax sida iskuulka looga yaqaano ma'aha sida saaxiibadii ugu fiican yihiin waxbarashada iyo dabeecada ee waa arday leh dabeecad khariban. Naanaysta faarax ee "laaqe" waxaa u bixiyay Aabihii oo macalin ka ah iskuulka faarax aabihii oo macalin ah wuxuu "laaqe" u yidhi danbi badan ayuu iskuulka dhexdiisa ka sameeyay. Tusaale Maktabada iskuulka intuu Aabihii ka damiinto ayuu buugta iibin jiray qaarna wuu gogoynta jiray.

Faarax "laaqe" intuu Aabihii oo macalin ah imtixaanka sideedaadka kazoo xado ayaa la helay isaga oo ardayda sideedaadka ka iibinaya. Sido kale waxaa jirtay wakhti gabadh edadii dhassay u siiyay su'aalihii 9i imtixaanka uu soo xaday. Waxaa la xaqiijiyay in alaabta ardayda ee fasalka gudhiisa intuu xado uu qaato. Qasabadii iskuudka uu jabiyay.

Laydhkii tasalada dhexdeeda wuxuu ku jabiyay wadhaf.

Geedihiin lagu beeray beerta iskuulka intay xoolo agagaarku soo galeen oo kharibay intuu waxba igama galin yidhi ayuu sabab u noqday inay dhib wayni soo gaadho. Faarax "laaqe" siday maalinba maalinta ka danbaysa dabeecadiisii usii xumanaysay ayay ardaydii fasalku ku heshiiyeen inay dhamaan danbigii u sameeyay qoraan islamarkan siiyaan 'fool masterka fasalka.

Jaantuska 5.3 hantida oo la burburiyo ma'aha mid laga sugayo muwadin wadani ah

Wadaniyada

Layliska 3^{aad}

Adiga oo ku salaynaya akhriska kajawaab su'aalaha soo socda.

1. Danbiyada ay ku heshiiyeen faarax laaqe saxiibadii inay fool mastarka u geeyaan arimaha qodobkee ayay kamid noqon karayaan.

Calaamad sii ama ku same

B. lalush iyo eex xigto uu sameeyo .....

T. Hantidii bulshada oo u lumiyo .....

J. Falalka danbiga ee fasalka gudihiisa ku samaynayo .....

X. Danbiga uu arko oo intuu yidhaahdo maxaa idhibay u dhaafo .....

Kh. Tixgalin la'aan bulshada agagaarka .....

2. Sheeg saddex sababood oo faarax Aabihii u noqon kara danbiyo.

3. Faarax "laaqe" dabecadiisa aan hagaagayn inay tahay arin waxyeelaysa wadaniyada ama aan waxyeelaynayn kaga dooda waxaad barateen.

qalabka wax lagu cuno, alaabta walagu shiisho iyo waxyaabaha nadafada lagu illaaliyo ayay noqon karaan.

Alaabtan la wada isticmaalo waxaa dhamaan xubnaha qoyska looga baahan yahay inay si taxadar leh u illaaliyaan.

Haddii xubin kamida qoysku si taxadir ku jirto u illaaliyo ka kalena uu iska dhayalsado xubnaha qoyska nabad ma ahaanayaan. Alaabta waxba igama galin ku jabta in la hagaajiyo ama lasoo badalo kharashka ku baxaya wuxuu ka go'ayaa miisaniyada qoyska sidaa darted xubin kasta oo qoyska ah waa inuu taxadar haboon ku sameeyo alaabta la wada isticmaalo.

Layliska 4^{aad}

Ka jawaab su'aalaha soo socda:

1. Waa maxay allaabta la wada isticmaalo?
2. Kala dhig-dhig allaabta la wada isticmaalo ee guriga dhexdiisa laga helo?

5.3.2 Qalabka lawada isticmaalo ee laga helo iskuulka

- Kala dhig-dheig qalabyada la wada isticmaalo ee lagahelo iskuulka?

Jaantuska 5.4 alaabta la wada isticmaalo

Kuwan waa ujeedoyinka meelaha koboca ee waxyaalaha bani' adamka aan ka dhiman.weedhani badanaa waxaa laga helaa albaabka laga galo iskuulada. Iskuulku waa meesha laga soo saaro farshaxanka.

Sidaas ay tahay laanta waxbarashada dhexdeeda waxaa laga helaa qalabyo badan oo la wada isticmaalo.

5.3 Macnaha alaabta wada jirka loo adeegsado

5.3.1 Qalabka guriga dhexdiisa laga helo ee la wada isticmaalo

- Sheeg qalabka gurigiina iyo agagaarkiina laga helo ee lawada isticmaalo?

Qalabyada lawada isticmaalo waxaa layidhaa alaabta hal qof wixii ka badan ee dad ah ama koox ah siisa adeeg. Qalabka la wada adeegsado qoysas kaliya ma'aha ee dad badan ayuu u adeegaa.

Alaabta shaqsiyadeed uu ma'aha ee waxaa dheer alaabta la wada isticmaalo dhamaan bani adamka mesha jira. Xubnaha qoysku waxay leyihiin alaab ay wada isticmalaan. Kuwaas oo ah labiska, buugta,

Wadaniyada

Arday kasta iskuulka masuuliyad ayaa ka saran inuu si taxadar leh u hayo qalabyada la adeeg sado. Haddii kuraasta iyo miisaska la jabiyo waxyeelada way wada leeyihiin. Haddii si taxadir leh loo illaalin waayo ardayda waxaa ku dhici xanuun. Markay ardaydu xanuunsadana waalidka iyo dawlada kharash ayay ku bixinayaan. Nadaafad la'aanta fasaladuna saamayn ayay ku keenayaan soo xeraynta ardayda cusub.

Haddaba maadama iskuulku yahay saldhig aqooneed ee isku xidha jilalkii shalay, ka manta iyo ka bariba waa in si taxadir leh loo illaaliyo adeegyada la wada leeyahay ee iskuulka.

5.3.3 Taxadarka loo baahan yahay in lagu sameeyo qalabyada la wada isticmaalo

- Maxaa loogu baahday in laga taxadaro qalabyada la wada isticmaalo?

Allaabta guriga dhexdiisa aan ku isticmaalo waxaa inoo keena waalidka.

Qalabka agagaarkeena iyo iskuulkeena waxaa inoo keena bulshada iyo dawlada. Cashuurta bulshada laga ururiyo waxaa lagu fuliyaa adeegyada lawada leeyahay. Qof kasta oo muwadin ah waxaa ku haboon inuu si taxadar leh oo naadiif ah u hayo qalabyada la wada isticmaalo. Haddii godka qashinka lagu rido nadaafadiisa la ilaalin waayo dadku waxaa soo gaadhaysa dhibaato caafimaad. Korontada, tilifonka iyo biyaha haddii ay xumadaan waxay dhibtu soo gadhayso waa shacabka.

Marka aan eegno baahida wadankeena kharashyada aan loo baahnayn waaxaysii kordhinayaan saboolnimadeena. Sidaas ay tahay qof kasta oo muwadin ah waxaa laga rabaa inuu taxadar haboon ku sameeyo qalabyada la wada isticmaalo. Qofkii xumeeya qalabyada bulshada ka dhexeeya waxaa la hor keeni sharciga.

Laylika 5^{aad}

Ka dooda su'aalaha soo socda:

1. Sheeg afar kamida isticmaalka shaqsiyadeed?
2. Agagaarka aad ku nooshahay sheeg saddex kamida alaabta bulshadu wada isticmaasho kadibna koox kaga dooda siday u hayaan?
3. Ka wada hadla dhibaata ay keentay jabintu haddii ay jirto wax jabay ama xumaaday hantida iskuulkiina?

5.4 In laga baxo saboolnimada iyo dib- u dhaca

5.4.1 Tilmaamaha saboolnimada iyo dib-u dhaca

- Ilmuhu laxoox buu ku nool yahay; Laxooxduna hooyo malaha; Korbu u kacay sabookii; Majiro wax laga dharg
- Ka wada dooda sida uu jgabaygu u qeexay xumida saboolnimada?

Saboolnimada waa waxyaabaha nolosha aas-aasiga u ah ee loo baahan yahay sida cuntada, dharka, hoyga iyo kuwo kale oo aad si buuxda u helin. Dib-u dhacuna waa wadanada koboca qaniga ku ah hogaaminta, habka shaqo, heerka noloeed ee ay gaadheen oo aanad gaadhi weeyaan.

Wadankeena waxaa lagu tiriyaa wadamada saboolka ah. Waxyaabaha saboolka sababta u ahna waxaa ka mida inaga oo aan si adag u shaqaynin. Saboolnimadu markasta waxay kadhigaysaa inay kuwa kale kugu dul noladaan. Bulshada saboolkiina waxyaabaha dabiiciga iyo dad sameega ayaa si dhibyar u waxyeleeya. Qoyskooga awgeed iskuulka aan dhigan karayn caruurta badankoogu ma helaan cunto haboon oo isku dheelitan.

Bulshada saboolnimadu waxyeeshay noloshoodu way liidataa. Dhibaato caafimaad ayay yeelanayaan.

Wadaniyada

Sababahan awgeed maadama ayna wax ku filan soo saari karayn sabool ayay ku noolanayaan.

5.4.2 Adeeg tabarucnimo ah

- Waa maxay waxa ay tahay adeega tabarucu?
- Fahfahi wax qabadyada ay wadaan shaqsiyaadka ama bulshada agagaarkiina eek u hawlan adeega tabaruca ah?

Hawl tabaruca uu iskii u fuliyay waxaa jiray wiil dhalinyar ah oo wadan ku noolaa. Guriga uu ku nool yahay wiilka dhalinyarta ah dhiniciisa waxaa jiray wado tareen. Wiilkan dhalinyarta ah wakhti kasta wuxuu istagaa wadada tareenka agtiisa isaga oo gacanta u luxaya rakaabka saran tareenka islamarkana way jeclaayeen dhamaan dadka saaran tareenku madaama uu mar kasta salaamo.

Siiba maadama dirawalada tareenku si fiican u garanayaa ayay marmarka qarkood hadyad yar u tuuraan ayay dhafaan.

Maalin ayuu kiiyaraa arkay wax laga naxo kaabad ku taala gurigooga hoosteeda.

Birtii wadada tareenka oo duntay ayuu arkay. Wayna gaadhay saacadii uu tareenku imanayay. Haddii aanad dirawalka tareenka ka hor u sheegin dhibtan oo uun tareenku joogsan maaha inay dhamaan rakaabku ku dhamaanayaan ayuu gartay. Sidaa darteed intuu shaadkii uu xidhnaa ee casaa iska bixiyay ayuu sugay intuu tareenku imanayo. Markii uu tareenku soo gaadhay ayuu wiilkii yaraa shamiiski casaa isaga oo luxaya garab cararay isaga oo dirawalka ku leh joojin tareenka way jaban tahay kaabadu. Laakiin dirawalka tareenka iyo rakaabkuba waxay moodayeen inuu sidii hore u salaamayo waxayna u taageen gacanta iyaga oo salaamaya. Wiilkii yaraa isaga oo oyaya ayuu garab cararay tareenka laakiin cidna dhag uma dhigin. Ugu danbayn markii tareenku u soo dhawaday. Kaabadii duntay ayuu kiiyaraa gacanta u taagay si uu ujoojiyo wuxuu go'aan ku gadhay inuu kaligii dhinto oo ay dadku badbadaan. Wuxuuna isku dhigay tareenkii

wuuna dilay wiilkii yaraa. Kadib dirawalkii tareenka oo xaalada ka yar lasocday ayaa tareenkii joojiyay uu ka xanaaqay falka uu sameeyay kii yaraa ayuu hoos u dhaadhacay islmarkan arkay meeshii ayuu yidhi ilayn kayari wuxuu naftiisa u bixiyay si ay u badbadaan rakaabka tareenku ayay ahayd.

Layliska 6^{aad}

Adiga oo ku salaynaya akhriska kor ku xusan ka jawaab su'aalaha soo socda.

1. Maxaad ka baranaysaan casharka ku saabsan wax qabadka tabaruca ee wiilka dhalinyarta ah?
2. Haddii kayari ficilkan fulin lahayn xaalad maxay ah ayaa dhicikari lahayd?
3. Siidi qof taariikh leh oo kale ayay ciyaalka wanaagsani naftooda ubixiyaan faa'iidada kuwa kale awgood. Idinkuse agagaarkiina iyo iskuulkiina dhexdiisa in awoodiina iyo kartidiina le'eg tabaruc ma samaysaan? Ka wada hadla.

Layliska 7^{aad}

Ka jawaab su'aalaha soo socda:

1. Saboolnimada awgeed ciyaalka wax baran kari waayay sida loogu soo celin lahaa waxbarashada ka wada dooda?
2. Sheeg saddex ka mida waxyaabaha tilmaamaya saboolnimada iyo dib-u-dhaca.

5.4.3 Talaaboyinka xalka u ah sidii looga bixi lahaa saboolnimada iyo dib-u-dhaca

- Faahfaahi talaaboyinka aad leedihii xalbay u noqonayaan sidii looga bixilahaa saboolnimada iyo dus-u dhaca.

Xalka ugu muhiimsan ee lagaga bixikaro sabodnimada iyo dib-u-dhaca waa inaan si adag

Wadaniyada

ushaqaysano. Si aan koboc sare u gaadhno waxaa muwadaniinta looga baahan yahay inay sameeyaan shaqo abuur iyo shaqo jacayl.

Sida wadankeena lagu arko waxaa loo baahan yahay inay muwadaniintu sii adkeeyaan dareenka firfircoon ee shaqada. Horumarka siyaa sadeed iyo isteratejiyadu waa kuwo muwadaniinta ku dhalinaya dareen shaqo. Sidaas ay tahay inaga oo u dulqadanayna isteratejiy adaha iyo siyaasadaha islamarkana xoojinayna dhaqanka shaqo ee adag ayaa saboolnimada ka saari karnaa wadankeena.

Layliska 8^{aad}

Ka jawaab su'aalaha soo socda:

1. Sheeg saddex ka mida dhaqdhaqaaqa horumar ee lagu arko agagaarkiina?
2. Sheeg laba ka mida dhaqdhaqaaqa horumarka deg-dega ah ee lagu arko wadankeena.

Tabarucu waa dadaal aad adigu latimaado si aad caawimo ugu samayso kuwa kale. Waxaa haboon in dhamaan muwadaniintu ka qaybqataan adeega tabaruca loo samaynayo. Tabarucu waa hawl wanaagsan oo inaad xoojiso loo baahan yahay laga billaabo ciyaalnimada. Waxaa dhici karta inuu qofna ka nixin inuu fuliyo hawsha tabaruca. Si aan u caawino dadkeena waxaa haboon in dareenkeenu noqdo mid u damqanaya shaqada tabaruca.

Siyaabo kala duwan ayay dadku u fuliyaan tabaruca qaar waxay ku fuliyaan lacag, qaarna aqoontooda ama talo bixin ay sameeyaan.

Tusaale: Dhibaatooyinka iyo xanuunka agagaarkeena ka jira waan caawin karnaa. Iskuulkeena dhexdiisa waxyaabaha ka dhiman si aan u buuxino waxaan ku dari karnaa tabaruc intii awoodeenu inoo fasado.

Layliska 9^{aad}

Ka jawaab su'aalaha soo socda:

1. Maxaa loo baahan yahay inaan samayno si aan u xoojino tabaruca?
2. Qeex waxyaabaha ay sameeyeen dadka ku hawlan waxqabadka tabaruca ah ee agagaarka aad ku nooshahay?

5.5 Muwaadinimo

5.5.1 Macnaha muwaadinimada

Qof waa wadankiisa qofna waa wabigiisa haduu cuno caws haduu cuno caleen tixgalin majirto ama uu garto wuxuu yahay

- Gabaygay bulshadu wuxuu fariin gudbinayo kawada dooda macalimiintiina?

Jinsiyadu waxa weeyi inaad si sharci ah xubin uga noqotid wadan. Marka qof uu noqedo muwaadin ka mida wadanka waa inuu u hogaansamaa sharciga iyo nidaamka dawladu soo saarto. Marka qofku si buuxda uga faa'iidaysto xuquuqaha muwaadinimo ee sharcigu siiyay waxaa looga baahan yahay inuu si haboon uga soo baxo waajibadka saran. Muwaadin kasta waxaa looga baahan yahay inuu noqdo ka ugu horeya ee ka qaybgala arimaha wadanka.

Waxaa loo baahan yahay inuu iska illaaliyo falalka waxyelaynaya wadanka iyo bulshada.

Dadka dhibaato soo gadhsiinaya wadanka iyo falalkooda waa inaad si cad uga soo horjesataa. Markay dhibaato dhacdo inaad waaxda sharciga ogaysiiso waa waajibaad iyo masuuliyad saran muwaadinka.

Layliska 10^{aad}

Ka jawaab su'aalaha soo socda:

1. Waa maxay jinsiyadu?
2. Maxay yihiin waxqabadka muwaadinimo ee qofka itoobiyaanka ah looga baahan yahay?

Wadaniyada

3. Wadankaygu muxuu aniga iiqabtay ma'aha ee anigu maxaan wadanka u qabtay isway6dii odhaahdani maxay fariin gudbinaysaa

5.6 Calanka Qaranka

5.6.1 Macnaha iyo muhiimada uu leeyahay calanka qaranka iyo heesta shucuubta qarank

Jaantuska 5.5 ardayda oo xusaysa calanka

- Waa Maxay fariinta uu gudbinayo jaantusku?

Calanka qaranka ee wadan leeyahay wuxuu si balaadhan uga turjumayaa tilmamaha qaran ka tusaale, faa'iido wayn aynu u leeyahay inay dhamaan muwadiniintu iska caawiyaan islamarkana isku dhiiri galiyaan arimaha muhiimka u ah wadanka. Calanka qaranku waa fusaalaha xornimada, geesinimada, istaageersiga, islamarkana wakiil u ah tixgalinta mustawqbalka.

Shacabka dalka itoobiya inayna marnaba calankooda ka hadhayn waxaa markhaati ka ah tabaruca iyo taariikhdii wakhtiyada xumaa. Nidaamyadii dawlada ee wakhtigii xumaa islamarkana gumaysiga ahaa shacabku iyaga oo mudnaanta siinaya calanka qaranka ayay dhexgaleen nidaamyadii oo ay xornimo heleen. Iyaga oo tixgalinaya calankooda ayay naftooda iyo laxaadkooda u hureen oo ay dib u celiyeen islamarkana burburiyeen wararkii dibada.

Calanka qaranka isaga oo lagu soo dhawaynayo heesta calanka qaranka ayuu ka lalmanayaa iskuulada dhexdooda, xafiisyada dawlada iyo kuwa shaqsiyaadka, guryaha, xafiisyada safaradaha ee itoobiya ku leedahay wadana, Garoonada isboortiga, aaga dagaalka. Iwm oo wakiil u ah dalka ayaan dareen qaranimo oo aad u sareeya la garab taaganahay. Marka calanka qaranku lulmaayo heesaha qaranku waa inay inatusaan dhaqanka fiican, lahaanshaha alaab aan ku faano, khayraadka dabiiciga ee dalka, geesinimada quruumaha, qowmiyada iyo shucuubta dalkeena islamarkana kor u qaado tixgalinta mustaqbalka wadanka.

Layliiska 11^{aad}

Ka dooda su'aalaha soo socda

1. Maxaan ujeednaa marka aan leenahay calanka qaranku wadanka ayuu u taagan yahay?
2. Saaxiibada uga waran dhacdooyinka gaarka adiga oo xasuusanaya waxyaabaha kala kulan feen ciwaan odhanaya farxada aan ka dareemay calanka itoobiya oo guud ku lal manaya.
3. Idinka oo diyaarinaya qoraal ku saabsan habka haynta calamada ka lalmanaya xerada dugsiyiisa iyo agagaarkiisa. Ma sifiican ayaa loo hayaan mise waa mid ugo bay oo dayacan? Ma is odhanaysaan falka noocani inuu haboon yahay?

Gaba-Gabada Cutubka 5^{aad}

Dareenka wadaniyadeed waxaa lagu xoojiyaa dhaq-dhaqaaqyada midho dhalka ah ee aan ka samayno guriga dhexdiisa, agagaarka iyo iskuulka dhex diisa. Si fahfahsan ayaa loo qeexay

waxqabadyada waxyeleeya wadaniyada. Qof kasta waxaa looga baahan yahay inuu qofka kale ku tixgaliyo diintiisa, dhaqankiisa, iyo luuqadiisa isaga oo kala duwanaansho samaynayn. Si looga

Wadaniyada

baxo sabool ka iyo dibudhaca muwaadin kasta waxaa laga sugayaa inuu aamino shaqada iyo inuu taxadar ku sameeyo qalabka la wadaago islamarkana balaadhiyaan cadaaladnimada iyo sinaanta.

Jinsiyadu waa si sharci ah oo xubin uga noqoto wadan. Muwadin kasta ma'aha kaliya inuu waydiisto

xuquuqda ay tahay inuu helo muwadinimada ee waa inuu si haboon uga soo baxo waajibaadka saran.

Muwaadin kasta ma'aha inaan ilawin masuuliyada inaga saran tixgalinta heesta calan ka qaranka.

Erayada furaha u ah cutubka 5^{aad}

Dastuur:	Waa wadan xor ah oo xuquuqda caalamiga faa'iidada iyo mudnaantiisa la illaaliyay.
Laalush:	Noockasta oo faa'iida aan kugu haboonayoo oo qof kale si aan haboonayn uga hesho faa'iido ahaan.
Gabayada bulshada:	Gabayo jilba jilil usoo gudbiyay islamarkana qoraagi la garanayo.
Halgamaa:	Waa qof can ku ah difaaca wadanka oo waaxda uu ka qaybgalayna ka sameeyay shaqo midho dhal ah.
Sardi (caws):	daaqa dhulka kubalaadha
Cashuur:	Muwadiniinta midba dakhligiisu sidii yahay ay dawladu ka uririso
Boolisi:	Awamiirta iyo xeerka dawlad u usoo saarto hal waqabad fulinteeda.
Istrateji:	Awaamiirta dawladu u samaysay sidii loo fulin lahaa hawsha hal waxqabad.
Isgaadhsiin:	idaacada, jaraa idka, telefeshanka iyo ilaha kale ee isgaadhsiinta xogta.

Layliska guud ee cutubka 5^{aad}

Layliska guud ee soo socda intaad buugtiina ku rogtaan ka shaqeeya

I. Su'aalaha soo socda tii run ah ku qor "Run" tii been ahana ku qor "Been"

1. Waa inaan dhamaan dhaqanka quruumaha, qowmiyadaha iyo shucuubta iyaga oo kala sarayn si isku mida u aragto.
2. Muwadiniintu haday dhintaan wadanku wuu jirayaa.
3. Hadii hantida dugsigu xumaato kaliya waxaa waxyeelo soo gaadhaysaa dawlada.
4. Laalush qaadashadu waa waxqabad wanaagsan oo faa'iido u leh si aad dhibaataada uga baxdo.
5. Midaamka dimuqraadiyadeed dhamaan muwadiniintu ma laha xuquuq isku mida.
6. Calanka qaranku waa tilmaanta sharafta wadanka

Wadaniyada

II. Weedhaha ku hoos qoran "T" u dooro kuwa ku hoos qoran "B"

B	T
1. Wadan xor ah	B. waxqabada rabitaankaga aad u qabatay
2. Jinsiyad	T. Tilmaanta Cida ay yihiin shucuubtu
3. Laalush	J. Faa'iido aad ku hesho wado aan haboonayn
4. Tabarucaad	X. Inaad si sharci ah xubin uga noqoto wadan.
5. Dhaqan	Kh. Madax banaanida qaran.

III. Su'aalaha soo socda ka dooro jawaabta saxda ah

- Sidee loo xaqiijinayaa sinaanta quruumaha, qowmiyadaha iyo shucuubta?
B. Maadama warbahinta waxbarasho lagu siiyo.
T. Maadama luuqadiisa oo kaliya la tixgaliyo
J. Maadama fasaxa dawlada dhexe ay ku dhi8steen dawlad deegaan iyagu leeyihiin.
X. maadama fursadooda iyagu go'aaminayaa iyada oo cidna saamayn ku yeelan.
- Sidee buu muwadin uga soo baxaa masuuliyada muwadinimo?
B. inuu u hogaansamo dastuurka wadanka
T. sida uu xuquuqdiisa dimuqraadiyaded u rabo in loo illaaliyo isaguna ha illaaliyo xuquuqda kuwa kale.
J. isaga oo kazoo baxaya waajibaadkiisa oo qofka kalena xuquuqdiisa tixgalinaya
X. dhamaan jawaab ayay noqon karaan.
- Waa kee kaan noqonayn qalabka la wada adeegsado?
B. kursiga iskuulka
T. Telefeshanka guriga
J. sakiinta cidiyaha lagu jaro
X. qasabada biyaha ee agagaarka
- Kuwan soo socda mid kamida ayaa la odhan karaa laaluush.
B. Abaal marinta la siiyo arday xariif ah
T. si aad arin u dhamaysato lacag warqad sharci ah ku bixiso.
J. si aad u caawisid xigtada oo aad shaqalaysid
X. shaqo aad qabato ku gulaysiga waayo aragnimada shaqo.

IV. Meelaha banana ee soo soocda ku buuxi erayga ama weedha saxda ku ah

- Marka aan leenahay wadankeenu waa wadan xor ah waxaan ujeednaa waa wadan .....
- Waxaa loo baahan yahay in bulshada wadankeenu la mid noqoto ..... khayraadka wadanka.
- ..... waa calaamada tilmaamaysa cida aan nahay.

V. Si gaaban uga jawaab su'aalaha soo socota

- Waa maxay jinsiyadau?
- Waa maxay waxa ay tahay qalabka la wada adeegsado?
- Sidee loo qeexaan wadaniyada?